

Landen vergelijken?

CARLO VAN PRAAG

Voetangels en klemmen

De globalisering heeft de wereld enorm veranderd. In menige onderwijsinstelling is de voertaal al lang geen Nederlands meer. Was het demografisch onderzoek vroeger vooral op het eigen land gericht, tegenwoordig stopt het onderzoek niet meer bij de landsgrenzen. Door de steeds nauwere samenwerking tussen Europese landen groeit de behoefte aan internationaal vergelijkend onderzoek. Carlo van Praag reflecteert op de haken en ogen van dit onderzoek.

Foto: gregparis/morgueFile

Waarom internationaal vergelijkend onderzoek?

Allereerst vanwege de globalisering in het algemeen en de Europese eenwording in het bijzonder. Nederland is in veler ogen niet meer dan een provincie van de Europese Unie en de provincie is nu eenmaal, ook in onze nationale statistiek, een gebruikelijke eenheid van waarneming.

Verder ter wille van wat met een onvertaalbare term als 'benchmarking' wordt aangeduid. Hoe presteert een land, in het bijzonder het eigen land, en waar staat het in de internationale rangorde. Dat soort gegevens, waarbij wedijver om de hoek komt kijken, voorziet altijd in een behoefte of het nu gaat om de voetbaluitslagen, de resultaten van een songfestival of het percentage opgeloste misdrijven. Maar die prestatiegegevens reiken gewoonlijk verder dan de bevrediging van banale nieuwsgierigheid. Zij leveren een gestage stroom van brandstof voor het nationale debat over allerlei beleidskwesties. Heeft de bevolking van Nederland vergelijkenderwijs niet een te lage levensverwachting en is het waar dat het onderwijspeil relatief zakt? Maken wij minder uren dan andere Europeanen? Is de rechtspraak bij ons te soft en zijn de straffen te mild?

En dan is er natuurlijk de wetenschappelijke opbrengst van internationaal vergelijkend onderzoek.

Ik zal het voorzichtig zeggen: die is niet bij voorbaat gegarandeerd. Landen zijn als statistische eenheden in vergelijkend onderzoek maar tot op zekere hoogte bruikbaar. Simpele demografische gegevens, zoals bevolkingsomvang, bevolkingsdichtheid, geboorte en sterfte laten zich goed vergelijken, maar bij toch ook nog tamelijk elementaire kenmerken van een samenleving als werkloosheid, het onderwijsniveau of de inkomensverdeling stuit men op de lokale statistische folklore. Definities en manieren van meten van verschijnselen blijken per land te verschillen om maar niet te spreken van statistische hiaten waardoor bepaalde landen geheel of gedeeltelijk uit de vergelijking wegvallen.

Zelf ben ik namens het NIDI betrokken geweest bij een onderzoek naar de 'culturele diversiteit' in de landen van de Europese Unie. De opdrachtgever veronderstelde dat een klein statistisch onderzoekje kon volstaan om inzicht in dat verschijnsel te bieden. Ga er maar aan staan! Mijn collega en ik hebben het onderzoek maar toegespitst op de aanwezigheid van allochtonen. Zo heten ze althans in Nederland, maar onder die naam zul je ze in andere Europese landen niet terugvinden. Niet alleen dat ze daar het woord niet kennen, maar ook het begrip, zoals ons Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) dat definieert, ontbreekt er. Andere landen kennen vreemdelingen (men-

sen met een buitenlandse nationaliteit), vaak ook immigranten (mensen in het buitenland geboren), maar zij kunnen, met uitzondering van Denemarken, de inwoners niet onderscheiden naar eigen geboorteland en geboorteland van de ouders. Of misschien kunnen zij het wel, maar zij doen het niet. Driewerf hoera voor ons CBS, dat de tweede, in Nederland geboren generatie wel in beeld brengt! Van de ruim 3,3 miljoen door het CBS getelde allochtonen in Nederland, behoort niet minder dan de helft tot deze tweede generatie.

Geen cijferblaadje

Wil je vervolgens een tabel samenstellen van – ik noem maar iets – werkloosheid naar etnische herkomst, dan blijken er bijna evenveel definities van werkloosheid in omloop te zijn, als er landen bestaan. Zou je vervolgens verschillen tussen landen in de hoogte van de allochtone werkloosheid willen verklaren, dan dienen zich dermate veel verklarende variabelen aan dat het aantal vergeleken landen niet toereikend is om al die variabelen op hun afzonderlijke invloed te toetsen, zelfs niet met behulp van geavanceerde statistische technieken. Die variabelen zijn bovendien onderling verknoopt. Een samenleving is namelijk niet te reduceren tot een bundel van losse parameters. Een samenleving bestaat uit historisch gegroeide instituties. Een land is geen cijferblaadje maar een verhaal.

Levert internationaal vergelijkend onderzoek dus wetenschappelijk gesproken niets op? Natuurlijk wel! Je kunt met de nodige moeite ontbrekende cijfers bijschatten en zo de statistische hiaten vullen. Je kunt proberen een gemeenschappelijke definitie van een verschijnsel, zoals werkloosheid, aan het heterogene materiaal op te dringen. Je kunt de vergelijking toespitsen op die landen die zich het beste laten vergelijken en de rest buiten beschouwing laten. Je kunt zelf materiaal schepjen door een internationale enquête uit te zetten, waarin een uniforme vragenlijst wordt voorgelegd aan steekproeven uit de bevolking van de verschillende landen. Dat soort onderzoek wordt op grote schaal gedaan en het NIDI participeert daarin regelmatig. Ik heb van de daarbij betrokken collega's begrepen dat er nogal wat overleg voorafgaat aan de totstandkoming van zo'n vragenlijst en aan de uitvoering van de enquête en dat de onderzoeker niet alleen moet beschikken over vakbekwaamheid maar ook over geduld, volharding en diplomatiek talent. En je moet maar hopen dat alle deelnemers hun steekproeven gewetensvol hebben getrokken, zodat zij representatief zijn voor hun respectieve bevolkingen. En dat zij op dezelfde manier zijn omgegaan met de respons die, ook in een goed georganiseerde, redelijk coöperatieve samenleving als de onze, vaak niet boven de 50 procent ligt. En dat 'hoger beroepsonderwijs' in Litouwen en Roemenië ongeveer hetzelfde begrip vertegenwoordigt als in Nederland. En dat 'kerkelijkheid', in ons land al een omstreden begrip, in Finland en Spanje op vergelijkbare wijze is gedefinieerd en operationaaliseerd.

Streng eisen

Roger Jowell, voormalig directeur van het grootste Britse instituut voor sociaal onderzoek en

grondlegger van de European Social Survey (ESS), was in dat verband sceptisch. 'We tend to accept lower standards of rigour in crossnational surveys, leading to heroic conclusions about differences between nations on the basis of obvious faulty data' zei hij in een artikel. Hij kwam overigens zelf met een serie aanbevelingen om daarin verbetering aan te brengen en heeft de ESS dan ook aan strenge eisen onderworpen. Met dat al is de ESS waarschijnlijk het beste in zijn soort. Het onderzoek is wel erg gericht op opinies en attitudes. Welk rapportcijfer geven de mensen aan de gezondheidszorg of het onderwijs in hun land? Hoeveel vertrouwen hebben zij in de overheid of de rechterlijke macht?

In 2006 bevatte de vragenlijst van de ESS trouwens een module 'opvattingen over gezinsvorming', met vragen als 'Keurt u ongehuwd samenwonen goed?', 'Mogen mensen die ongehuwd samenwonen kinderen nemen?', 'Is echtscheiding onder gehuwden met jonge kinderen toelaatbaar?' en 'Keurt u vrijwillige kinderloosheid goed?' Het zal u niet verbazen dat de Scandinavische landen zich op deze punten het meest liberaal tonen. U had misschien ook het als permissief te boek staande Nederland een plaats in de noordelijke voorhoede toegedacht, maar dat valt wat tegen (of mee, afhankelijk van uw eigen opvattingen over het gezin). Van de op deze items vergeleken 14 landen bekleedde Nederland op het punt van gezinsliberalisme een gedeelde vijfde/zesde plaats. Nederland is niet meer dan een subtopper.

Ondanks de haken en ogen die er aan dit type onderzoek kleven, is het internationaal vergelijkend onderzoek een niet meer weg te denken onderdeel geworden van het gereedschapskistje van de hedendaagse onderzoeker. Het geeft de mogelijkheid om nationale ervaringen in een breder perspectief te plaatsen, en deze ruimere blik kan tot soms verhelderende inzichten leiden in nationale ontwikkelingen.

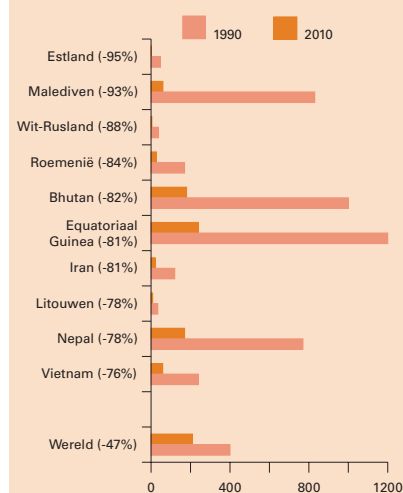
Drs. C.S. van Praag, verbonden als fellow aan het NIDI, e-mail: praag@nidi.nl

demodata

MOEDERSTERFTE WERELDWIJD GEHALVEERD

Het aantal vrouwen dat overlijdt aan complicaties tijdens de bevalling of zwangerschap is in de afgelopen twintig jaar bijna gehalveerd: van 543.000 in 1990 tot 287.000 in 2010. Moedersterfte is vooral een probleem van de arme landen: 90 procent komt voor in de 132 ontwikkelingslanden. India (56.000 sterfgevallen) en Nigeria (40.000) nemen samen een derde voor hun rekening.

De landen waar de moedersterfte (per 100.000 geboorten) het afgelopen decennium het meest is gedaald:

Bron: WHO, UNICEF, UNFPA & World Bank (2012), Trends in maternal mortality: 1990 to 2010.

Foto: acordova/flickr

